

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 115 (2002)

Artikel: ALD-I. In nov atlas linguistic : guardar chartas e tschertgar cun il computer
Autor: Solèr, Clau
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-236756>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 15.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

ALD-I. In nov atlas linguistic: guardar chartas e tschertgar cun il computer

Clau Solèr

Na fissi betg il pli onest da preschentar l'ovra ch'jau preschent gist ussa pir suenter avair lavurà cun ella diesch u meglier schizunt ventg onns? Ma er gia suenter in'emprima experientscha sa verifitgeschan las empermischuns fatgas durant ils ultims onns da sia elavuraziun e las preschentaziuns intermediadas a congress. Cumbain che mo l'emprima part da l'ovra fundamentala è terminada e publitgada 1998, po la valitaziun finala esser mo meglra che quest giudicament d'entschatta.

ALD-I

Er sch'il num cumplet «Atlant linguistic dl ladin dolomitich y di dialec vejins 1^a pert» per citar il titel ladin dolomitan, tradescha ch'i sa tracta d'in atlas linguistic, dovri precisaziuns. Ils quatter volums dal format B3 (manischabel e tuttina grond avunda per ina preschentaziun survesaivla da las indicaziuns) cun 884 chartas deditgadas a la fonetica (istorica) ed a la morfologia elementara nominala e verbala vegnan cumplettads cun trais cudeschs da registers (index etimologic, index cumplet dals plets preschentads ed in tal invers) e finalmain da trais discs cumpacts, probablmain il pli fascinant. Tut quai è dentant be l'emprima da duas parts d'ina ovra fundamentala che resguarda in spazi geografic survesaivel, ma dividì en pliras regiuns linguisticas, damai in atlas interregional. Il territori da perscrutaziun, limità topograficamain tenor coordinatas al vest, sid ed ost, entant ch'il tudestg furma il cunfin al nord, focusescha la regiun dolomitana e l'aspect da la «questione ladina». L'atlas includa l'Engiadina bassa, la Val Müstair, il Puschlav (Poschiavo, Brusio), la Lombardia orientala, l'entir Trentin, las Dolomitas ladinhas, il Veneto central ed oriental ed il Friul occidental. Ina segunda part, deditgada a la morfologia complexa, a la sintaxa ed al lexicon vegn elavurada da preschent. Plitost per curiosad saja menziunà che tut ils set toms paisan 28 kg e resistan schizunt ad in diever plitost fisic en instituts e seminaris; tuttina criteris raschunaivels per talas ovras.¹

¹ L'emprim tom da l'atlas cuntegna schizunt duas differentas chartas tschorvas per atgnas lavurs!

In atlas linguistic

Sco quai ch'in atlas geografic usità furnescha ina survista topografica da lieus, vias, muntognas e flums, uschia preschenta in atlas linguistic ina survista sinoptica dad in fin a paucs tratgs linguistics a la giada, saja la pronunzia, in svilup fonetic, plects u furmas grammaticas. L'intent è da pudair cumparar il medem fenomen en in spazi pli vast, chattar sumeglientschas e differenzas. Sch'ins cuntinuescha a repeter quest confrunt, sa constitueschan a la fin zonas dialectalas parentadas che sa distinguan d'autras e che furman finalmain en la restricziun locala stretga in dialect d'in lieu. Questa concentraziun verticala, en la profundità, vegn preschentada usitadamain en ina monografia u en in vocabulari dialectal. Talas ovras cuntegnan adina mo ina furma senza variantas territorialas orizontalas sco per semeglia «Il vocabulari da Vaz» da Theodor Ebenter per la part lexicala u «Essai sur la phonétique du parler de la Vallée de Tavetsch» da Leonard Caduff be per menziunar dus exempels.

L'exactadad dal detagl d'in atlas dependa dal spazi selecziunà, dal dumber dals puncts topografics (dialectals) resguardads ch'èn preschentabels sin ina charta sinoptica survesaivla en dimensiuns tractablas e cun scrittira legibla. Il nov atlas ALD cun ses 217 puncts, vitgs u fracziuns resguarda ina rait bunamain quatter giadas pli fina en cumparegliaziun cun l' AIS (62) per il medem territori. Tranter ils puncts resguardads sa chattan natiralmain er quels da l' AIS ord motivs d'ina cuntinuitad scientifica e da cumparegliaziun.

La qualitad dependa er da la relevanza dal material linguistic resp. da sia cumbinaziun. Sco criteris per stabilir il catalog da dumondas han servì tranter auter ord vista dal rumantsch il «Phonetisches Normalfragebuch», resp. sia preschientscha en l' AIS. Il catalog da l'enquista oriund che cuntegneva ca. 1500 dumondas integradas en frastas ch' eran usitadamain da translatar – cuntrari al material spontan da la sociolinguistica – è sa reducì ad 884 respostas resp. frastas, ils uschenumnads stimuli suenter avair eliminà material main adattà ubain pauc expressiv e creà chartas dublas (cun duas infurmaziuns en ina). Las 884 chartas linguisticas da l' ALD-I sa cuvran cun 586 da l' AIS e possibiliteschan d'ina vart ina cumparaziun diacronica cun ils lieus identics e da tschella vart in schlargiament cun nov material per ils puncts existents da l' AIS (p.ex. en direcziun d'influenzas germanas betg resguardadas en l' AIS).

Per mintga punct da l'atlas (aclaun, vitg enfin citad) han almain duas personas furnì il material cun responder las dumondas resp. translatar las frisas. Qua tras s'augmenta la segirezza da las indicaziuns, e midadas linguisticas resortan, siond ch'ins ha resguardà tant sco pussaivel glied da differenta schlattaina, vegliadetgna, scolaziun, professiun e religiun. Per ils 12 lieus da l'Engiadina e da la Val Müstair èn 30 personas da 42 fin 83 onns vegnidas interrogadas (p. XXVI l. tom, p. X ulteriurs toms).

La raccolta e sia preschentaziun

Ils quatter toms da l'atlas linguistic preschentan il material a moda visuala, scritta e pretendan damai ina transcripziun da las respostas oralas. Sco er tar autras enquistas anteriuras (DRG, AIS) ha l'exploratur nudà las respostas direct al lieu ed er gist las verifitgà cun l'infurmant per eliminar sbagls e malchapientschas. L'exactadad e la fidai-vladad da l'atlas dependa ferm da questa fasa d'inventarisaziun e fixaziun definitiva. Pertschaivids dal mument il pli flaiivel han ins adina profità da las pussaivladads tecnicas, uschia ch'ins registrava magari gia pli baud almain intginas provas, dentant normalmain be texts preparads. Las emprimas registraziuns sonoras da dialects rumantschs utilisablas datti gia dapi 1924; frisas tipisadas e cumparegliablas per il «Schweizerdeutscher Sprachatlas» (SDS) han ins gia registrà ils onns 50 en differents lieus.

La collecziun tradiziunala dal material per l'ALD (transcritta directamain) è vegnida cumplettada cun ina registraziun integrala sin bindel. Per part sa tracti da registraziuns digitalas (DAT) per l'atlas sonor. Sper las datas linguisticas cumpiglia l'inventarisaziun er ina documentaziun caracteristica pli vasta dals lieus e da las personas. Fotos (etnofotografias vegnan ellas numnadas) ed indicaziuns socioculturalas sa distinguan da la documentaziun tematica per l'AIS che Scheuermeier ha publitgà en ils dus toms «Bauernwerk». Quest material che vegn eventualmain publitgà pli tard, è actualmain accessibel en ils dus instituts linguistic ladins «Micurá de Rü» a San Martin de Tor e «Majon di Fascegn» a Vich. Damai ch'il «questiunari sonor» exista, èsi er logic da furnir las respostas cartografadas sco «atlas sonor» sin discs cumpacts e da las integrar en programs speziels d'utilisaziun. Publitgà è l'atlas sonor che resguarda tut las chartas per la regiun genuina ladina (puncts 81-101), conform al titel da l'atlas. In disc creà pli baud cun-

tegna dentant ils plects «la catena», «egli chiama» e «la chiesa» per 78 puncts, tranter auter ils grischuns e tut ils dolomitans. La registraziun sonora integrala a chaschun da la racolta scritta garantescha la recurziun al material autentic a partir da l'emprim mument cun la resposta dada da l'infurmant fin a las controllas finalas da las chartas tematicas da l'atlas.

La digitalisaziun cumpletta dal material è il fundament operativ per l'entira ovra. Las respostas nudadas parallel cun la registraziun sonora èn vegnidas endatadas e verifitgadas cun il tun original e suenter sistematizadas en bancas da datas specificas. Questas bancas da datas relaziunalas servan dad ina vart per schendrar l'atlas stampà e da l'otra vart èn ellas a disposiziun sin trais discs cumpacts (Windows) per las pli differentas analisas individualas.

L'ALD è in atlas dal tip textual che preschenta il material collezziunà directamain sco quai ch'ins al ha registrà tar ils infurmants en la regiun senza al generalisar e tipisar e finalmain al transfurmar en simbols piazzads empè dal pled u da la frasa. L'atlas resta fidaivel a la tradiziun romanistica, p. ex. cun L'AIS e sa distingua da la tradiziun germanistica ed autras, nua ch'ina redacziun sistematizescha e reducescha las respostas a differentes simbols sco p. ex. il «Sprachatlas der deutschen Schweiz» (SDS) ed il «Atlas der schweizerischen Volkskunde» (ASV). En quests cas na po l'utilisader betg pli recurrer al material original en sia variaziun fina. Quests atlas pon percunter concentrar bler dapli criteris sin ina charta.

Il diever da l'ovra

L'atlas sin palpieri vegn utilisà a moda convenziunala partind dals differentes indexs a disposiziun (cumplessiv, invers u etimologic). L'infurmaziun da las chartas è fitg survesaivla e cuntegna al titel sper la resposta taliana, ensemen cun la dumonda, tenor basegn er rinviaments ad ulteriuras ovras (AIS, Ettimayer, ASLEF euv.). La charta fundametalala (tschorva), stampada en blau, preschenta ils cunfins naziunals e regiunals, ils flums e la rait da vias sco er ils nums dals pajais, da las regiuns e dals lieus pli gronds. L'infurmaziun linguistica cumpletta en scrittira fonetica, mintgamai be in fin dus chavazzins per charta, è stampada en nair cun la sigla dal lieu. La clav dals puncts permetta l'identificaziun cun ils lieus e cun las regiuns linguisticas. Nua ch'il material relevant surpasa il spazi previs, al chatt'ins en fa-

nestras. Uschia surves'ins l'entira regiun e po eruir l'identitad resp. la differenza e sia dimensiun sco er la relevanza linguistica, essend che la risposta è in text concret empè da simbols. La consultaziun e l'analisa da pliras chartas tenor differentes aspects permetta alura da crear spazis dialectals e d'als zavrar d'auters.

Entant ch'ins arriva cun l'atlas real sin palpiri vaira spert als cunfins cumbinatorics, s'avran ussa las pussaivladads quasi infinitas da l'atlas digitalisà sin ils discs cumpacts. Questa metoda permetta tuttas cumbinaziuns giavischadas e creescha tranter auter er las «particular combinazione» tenor Ascoli per il rumantsch, il trentin euv. Actualmain èn talas proceduras plitost anc opziuns, pertge senza l'entruidament empermess, malgrà differentes agids a disposiziun, n'èsi anc strusch pussaivel d'utilisar dal tuttatafatg las capacitads disponiblas. Per il mument ston ins damai sa cuntentar cun las impreschiunantas demonstraziuns giudidas a congress² e las chartas publitgadas en differentes revistas (Ladinia, ASR³) ed avair pazienza fin ch'il manual d'adiever arriva.

Furnì sin ils discs cumpacts vegnan sper l'atlas sonor per la regiun dolomitana il program CARD (CARTography and Retrieval of Dialect Data) creà spezialmain per l'ALD che generescha tenor pli u main mintga giavisch chartas, sa basond sin ils pli differentes criteris, existents ed absents, e svilups fonetics, fonologics e morfologics per l'ALD-I. Actualmain, senza il guid empermess è l'utilisaziun sofisiticada resalvada a spezialists. IRS (Index Retrieval System) è l'auter instrument da retschertga fitg potent. Differentes demonstraziuns preschentadas da Roland Bauer a congress, han fascinà cun las diversas pussaivladads. Malgrà ina tscherta abilitad èn las atgnas provas sin fundament da las instrucziuns actualas stadas plitost modestas. Sch'ins resguarda dentant las pussaivladads e prestaziuns dal program e la ritga collecziun da las datas disponiblas, sa tracti d'instruments professiunals che pretendan perquai er in'introducziun ed in emprendissadi

² WUNDERLI (2000:18) descriva la preschentaziun a Sta. Maria/Val Müstair da 1999 uschia: «Die in diesem Rahmen demonstrierten neuen technischen Möglichkeiten im Umgang mit sprachgeographischen Daten sind äusserst beeindruckend und können hier nicht einmal annähernd dargestellt werden.» Quai vala damai er qua.

³ GOEBL (1994) furnescha in rapport da lavur, dentant senza chartas. Il rapport final, GOEBL (2001) è cumparì pir suenter la redacziun da l'artitgel.

approfondì che la nova generaziun da dialectologs sto absolver sco quai ch'ins ha emperndì a sias uras d'interpretar a maun chartas linguisticas.

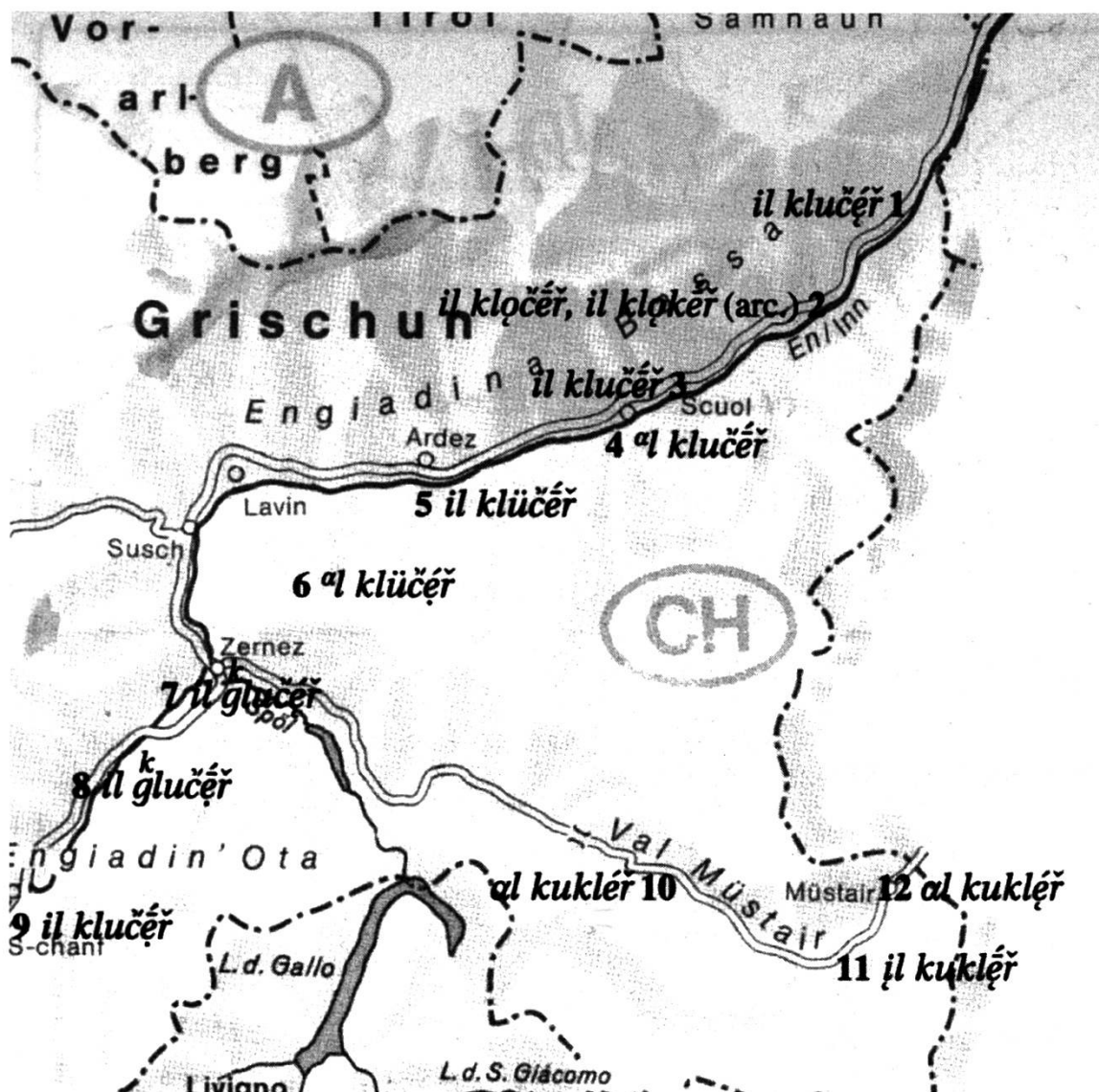
L'ALD ed il Grischun rumantsch

Da Tschlin fin S-chanf documentescha il DRG il rumantsch en 23 puncts, vitgs e vischnancas. L'AIS ha resguardà tschintg resp. sis lieus, sch'ins dumbra Tschlin e Ramosch separadamain. L'ALD documentescha questa regiun cun dudesch puncts, damai anc ina giada tants sco l'AIS, numnadamain (en parantesa numer da l'AIS): 1 Tschlin (9¹), 2 Ramosch (9), 3 Scuol, 4 Tarasp, 5 Ardez (7), 6 Lavin, 7 Zernez (19), 8 Brail, 9 S-chanf, 10 Tschiev, 11 S. Maria (29), 12 Müstair. Cun Tarasp e Müstair resguard'el en l'intschess reformà las duas enclavas catolicas cun pli stretgs contacts tudestgs istorics sur ils cunfins vers l'ost. A l'excepziun da l'atlas sonor resguarda l'ALD linguisticamain exact tuttina la regiun grischuna sco las ulteriuras ed ins la po analisar cun ils medems programs tenor tut ils criteris giavischads.

Avant che cumbinar differentas chartas, demonstrescha la charta 102 «il campanile» a moda tradiziunala per in term l'autonomia lexicala grischuna che sa distingua dal rest, er dal rumantsch dolomitan, cun il tip talian. In cunfrunt cun las ulteriuras funtaunas da material, numnadamain l'AIS ed il DRG, po servir per la variaziun e per il svilup rumantsch:

ALD (102)		AIS (785)	DRG (3:736)
1 Tschlin	<i>klučér</i>	9 ¹	<i>klukér</i>
2 Ramosch	<i>kløčér, kløkér</i> [arc.]	9 <i>kløkér</i>	<i>kløkér</i>
3 Scuol	<i>klučér</i>	–	<i>kløkér, -čér</i>
4 Tarasp	<i>klučér</i>	–	<i>klokér</i>
5 Ardez	<i>klüčér</i>	7 <i>klüčér</i>	<i>klučér</i>
6 Lavin	<i>klüčér</i>	–	<i>klučér</i>
7 Zernez	<i>glučér</i>	19 <i>kløčér</i>	<i>klučér (klo-)</i>
8 Brail	<i>glučér</i>	–	<i>klučér</i>
9 S-chanf	<i>klučér</i>	–	<i>klučér</i>
10 Tschiev	<i>kuklér</i>	–	<i>kuklér</i>
11 S. Maria	<i>kuklér</i>	29 <i>kuklér</i>	<i>kuklér</i>
12 Müstair	<i>kuklér</i>	– (<i>kuklér</i>)	<i>kuklér</i>

Or dal DRG figureschan be las furmas per ils lieus resguardads da l'ALD.

charta 102

En la part sut da l'Engiadina bassa documentescha l'ALD in svilup vers la furma palatalisada sco quai ch'ella figurescha dal rest en il vocabulari (Peer 1962:101). Las furmas cun [k] subsistan be pli en la Val Müstair.

La charta 27 «l'ànatra» preschenta visualmain las difficultads ch'ina lingua ha cun objects esters en sia regiun. Uschia maschaid'ins ils objects «Ente» 'anda' resp. «Gans» 'auca' u surpiglia in term tudestg, in fenomen ch'il DRG constatescha gia enturn 1940, ibid. (1:265)

charta 27

Las abilitads cumbinatoricas da l'ALD èn bunas da visualisar rela-ziuns vaira complexas. La cumbinaziun da 71 chartas furnescha la «particular combinazione» per documentar la parentella rumantscha tranter il Grischun, las Dolomitas ed il Friul e gist er la distanza vers il territori na rumantsch.

La proxima charta metta en evidenza l'element german cun la valita maximala per la Val Badia e Gardäina ed ina valita in grad main ferma per in'ulteriura part da las Dolomitas e per il Grischun (l'Engiadina). La charta cumbinescha 108 tratgs specifics, insatge che na fiss betg pli pussaivel a moda cunvenzionala, sco p. ex. cun glistas.

Qua permetta il program CARD da cuntinuar cun in'analisa particulara, limitada per far ressortir in different grad da germanisaziun per il territori grischun.

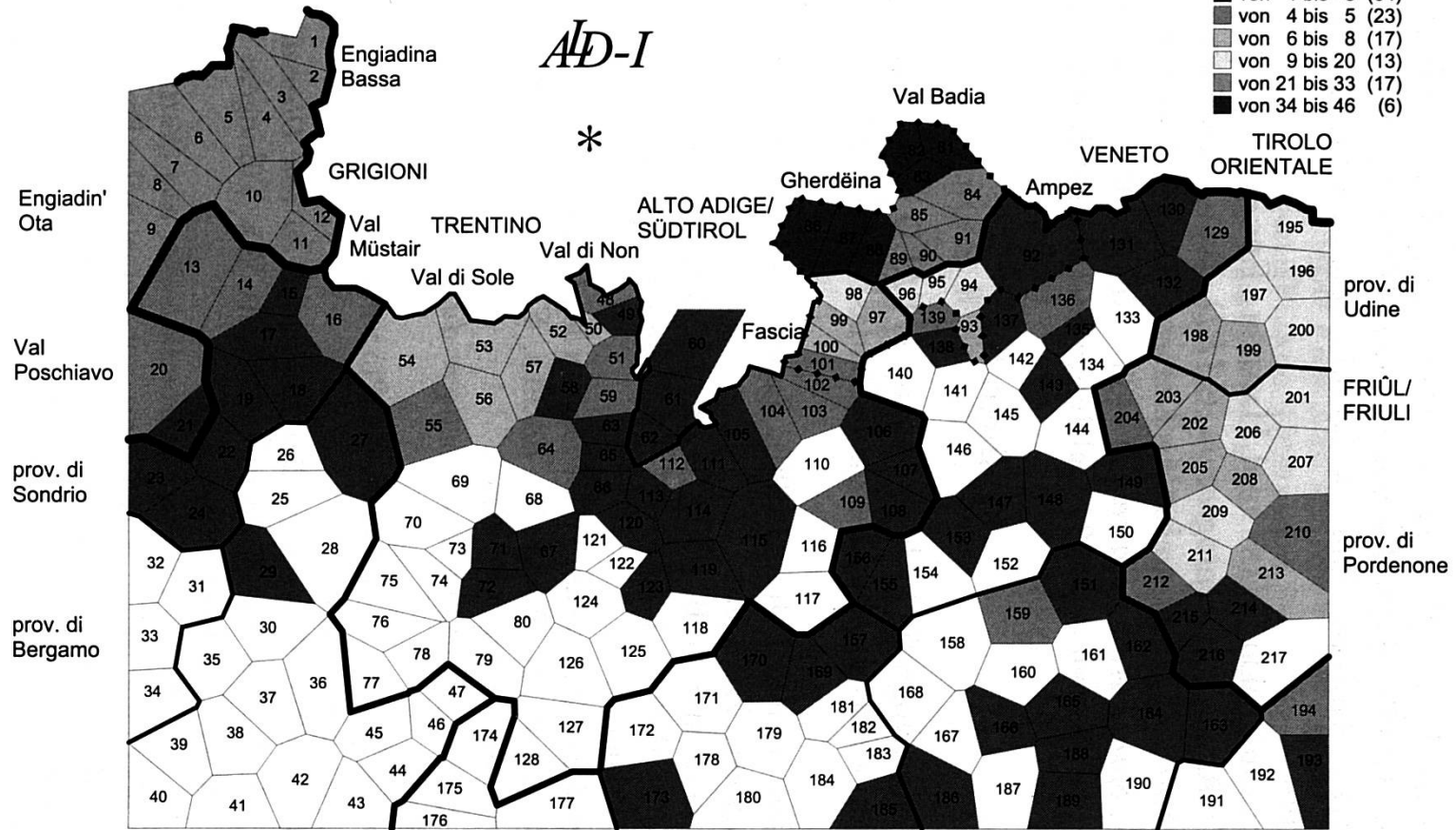
Quests paucs exempels dattan l'idea da las pussaivladads quasi infinitas per mintga selecziun giavischada ina giada che er la segunda part da l'ALD stat a disposiziun. La relevanza dals resultats dependa alura be da la cumbinaziun intelligente.

Siond che l'atlas resguarda be d'in pitschen territori rumantsch cun vallader, jauer e pauc puter s'impona ses diever spezialmain per la retschertga dal rumantsch e sia preschentaziun p. ex. en il DRG. L'entira ovra e spezialmain sias pussaivladads d'elavuraziun e preschentaziun èn in instrument da gronda valita per studis pli avanzads da dialectologia, ma serva er per cumprovar la varietad e la cumplexitad sociolinguistica e politica da regiuns da transiziun, l'uschenumnada amfizona. Abstrahà da tut questas pussaivladads munta il material rimnà tranter 1989 e 91 (Engiadina) per l'ALD plinavant in nov pass da cumparegliaziun diacronica cun il material originar dal DRG enturn 1920, la collecziun da l' AIS 1930, damai 60 onns pli tard, suenter grondas midadas socialas ed economicas. La structura sumeglianta dal material facilitescha questa retschertga; quai è er stà intenziunà per l'ALD.

Ins po forsa deplorar che l'atlas na resguarda betg l'entir intschess rumantsch dal Grischun, ma el sa concentrescha a las Dolomitas e resguarda be il territori vischin. Quest fatg vegn er punctuà cun l'atlas sonor che sa limitescha al ladin da las Dolomitas. Plinavant muntass mintga schlargiament territorial ina perdita d'intensitad e gist questa qualitad è in'intenziun da l'atlas. In'otra, la cumbinaziun d'in atlas tradiziunal cun ina metoda digitalisada complettamain tschenta las pretensiuns fundamentalas per mintg'ovra che suonda.

**Karte: Germanismen
Total**

- von 1 bis 3 (64)
- von 4 bis 5 (23)
- von 6 bis 8 (17)
- von 9 bis 20 (13)
- von 21 bis 33 (17)
- von 34 bis 46 (6)

prov. di Brescia LOMBARDIA prov. di Verona prov. di Vicenza VENETO prov. di Treviso prov. di Venezia

50 km

fec. HAIMERL, LOHER, SOBOTA
conc. GOEBL; a.d. 2000

— confine di Stato
— limite regionale

— limite provinciale
— limite linguistico periferico o
del campo di osservazione

◆◆◆◆ limite della Ladinia
brissino-tirolese

- GOEBL, HANS et al. (Hgg., 1998). *Vol. 1: Introductio, mappae 1–216. Vol. 2: Mappae 217–438. Vol. 3: Mappae 439–660. Vol. 4: Mappae 661–884. Vol. 5: Index alphabeticus. Vol. 6: Index alphabeticus inversus. Vol. 7: Tres indices etymologici.* Wiesbaden: Reichert.
- BAUER, ROLAND (1990). *98 Tonproben zum ALD I/98 campioni fonici per l'ALD I.* Salzburg: Sony; CD-Audio mit zweispr. Booklet bilingue, 44 pp.
- BAUER, ROLAND/GOEBL, HANS und HAIMERL, EDGAR (1999/2000). *CD-ROM 1: Kartographieprogramm CARD, Index Retrieval System (IRS), Sprechender Sprachatlas Karten 1–216. CD-ROM 2: Sprechender Sprachatlas Karten 1–438. CD-ROM 3: Sprechender Sprachatlas Karten 439–884.* Salzburg: Institut für Romanistik.

Bibliografia

Il material cartografic ha la redacziun da l'ALD mess generusamain a disposiziun en las dimensiuns gaischadas; engraziel fitg.

- AIS = JABERG, K. und J. JUD (1928ff). *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz.* Zofingen.
- ASLEF = PELLEGRINI, G. B. (1972ff). *Atlante storico-linguistico-etnografico del friulano.* Padova: Istituto di Glottologia e Fonetica, Udine: Istituto di Filologia Romanza.
- ASR = *Annalas da la Societad retoromantscha*, Cuira
- ASV = GEIGER, P., R. WEISS, W. ESCHER, E. LIEBL (1951ff). *Atlas der schweizerischen Volkskunde.* Basel.
- CADUFF, L. (1952). *Essai sur la phonétique du parler de la Vallée de Tavetsch.* Bern.
- DRG = PLANTA, R. VON, F. MELCHER, CH. PULT et al. (1939ff). *Dicziunari Rumantsch Grischun*, Cuira.
- EBNETER, TH. (1981). *Wörterbuch des Romanischen von Obervaz, Lenzerheide, Valbella.* Vocabulari dil rumantsch da Vaz. Tübingen: Niemeyer, Disentis/Mustér: Desertina.
- ETTMAYER, K. VON (1902). *Lombardisch-Ladinisches aus Südtirol.* Ein Beitrag zum oberitalienischen Vokalismus, in: *Romanische Forschungen* 13, 321–673; nova ediziun, guarda: GOEBL, H. (1995).
- GOEBL, H. (1994). *Unterwegs zum ALD I.* Ein Werkstattbericht, en: ASR 107, 87–98.
- GOEBL, H. (1995). *Karl von Ettmayer: Lombardisch-Ladinisches aus Südtirol.* Ein Beitrag zum oberitalienischen Vokalismus. Die zugrundeliegenden

- Dialektmaterialien. Neu herausgegeben, mit einem vorwärts und einem rückwärts alphabetischen Register der Etyma, einer kurzen geo-typologischen Studie zu den neuveröffentlichten Materialien, einer Biographie und einer Bibliographie sowie einer Würdigung des wissenschaftlichen Oeuvres Karl von Ettmayers, San Martin de Tor/St. Martin in Thurn (Südtirol, Ladinien) (Institut Cultural Ladin «Micurá de Rü») 1995, 304 S.
- GOEBL, H. (2001). *Der ALD I am Ziel*. Ein Rückblick auf die zweite Halbzeit, in: ILIESCU, MARIA/PLANGG, GUNTRAM A./VIDESOTT, PAUL (Hgg.). Die vielfältige Romania. Dialekt – Sprache – Überdachungssprache. Gedenkschrift für Heinrich Schmid (1921–1999), Vich (ICL «majon di fascegn») – San Martin de Tor (ICL «Micurà de Rü») – Innsbruck (Institut für Romanistik), 171–187.
- Ladinia*. Sföi culturâl dai Ladins dles Dolomites. 1977ff.
- PEER, O. (1962). *Dicziunari rumantsch ladin-tudais-ch*. Cuir: Lia Ruman-tscha.
- SDS = HOTZENKÖCHERLE, R. (1962ff.). *Sprachatlas der deutschen Schweiz*. Bern.
- WUNDERLI, P. (2000). *Rätoromanistik aktuell*, en: ASR 113, 7–25

